

Doç. Dr. Baykan GÜNAY ile Söyleşi(*)

“şehre biçim verme sanatı ya da düşüncede devrim...”

OLGU ÇALIŞKAN- Uzun dönemdir tasarım planlamanın neresinde diye tartışılırken, birden planlama ve şehircilik farkı ortaya çıktı. Bunu ilk olarak Kasım 2003'te Mersin'deki Şehircilik Günü Kolokyumu'nda dile getirdiniz. Peki neydi bunu gündeme getirmenizin ardındaki rahatsızlık?

BAYKAN GÜNAY- Ya da rahatlık diyelim... Ben bu konuda şunu düşünüyorum: Daha önce yazdığım kitaplarda ya da yazılarda, planlama ve tasarım sözcüklerinin anlamları üzerine bir şeyler söylüyordum, yani sistem olarak şehir planlama demeyeyim, “Genelde “planlama kavramı ve tasarım kavramı arasında fark nedir? diye bir soru soralım. Bunun yanıtını bulmak çok zor, şehir planlama ve kentsel tasarım olarak düşünüyorsak, yani meseleyi genel felsefeden o alana daraltmışsak, şehir planlaması daha çok rakamlarla, ilişkilerle, yönlerle, bunların yoğunluklarıyla uğraşan bir alandır, buna karar verirsiniz. Sonuçta ikisi de karar, seçme ve oyun kuramının parçalarıdır. İkisinde de karar veriyorsunuz, ikisinde de bir stratejik karar vermek zorundasınız, yani seçme yapmak zorundasınız. Sonuçta ikisinde de bu işi aktörler dünyasında yapmak zorundasınız, dolayısıyla da *oynamak* zorundasınız. Tasarım alanından gelen bir yazar var, Bruno Molari diye bir yazar, bizim okulda kitabı da okutuluyor. “Tasarımın planlamadır aslında” diyor. Bu sözcükleri gündelik olarak kullanıyoruz, ama kavramlar hakkında tartışmıyoruz, o zaman şunu kavradım: Mimarlarla, demin sözünü ettiğim kişi “industrial design” alanında düşünen birisi, “industrial design” tam Türkçe'si yok, “sınai tasarım” demek lazım. Bence bunu tasarım diye aşağıya vurdurdular. Şimdi herşey tasarım oldu. Bir çikolatanın kabı da tasarım oldu. Halbuki, *sınai tasarım* başka bir şey. *Sınai tasarım* bu yüzyılın başında Bauhaus ile ortaya çıkan bir kavramdır. Sınai ürünlerinin tasarlan-



ması, öyle incik boncuk değil... Bizim planlama düşüncemizin, yani demin dediğim planlama düşüncesi, hedefler belirleme, seçme sınai tasarımla ilgilenenlerle mimarlara oranla daha paraleliz. Düşünce olarak yaklaşıyoruz, ama ilgi alanı olarak da mimarlarla birlikte düşünmek durumundayız. Bir kere bunu koymam gerekiyor. Planlama açısından bu kararları verdikten sonra, bunu ne zaman ki kalemi elimize alıp rakamları çizgiye dönüştürmeye başlıyoruz, işte o zaman bence tasarım yapmaya başlıyoruz diye düşünüyorum.

O.Ç.- Şehircilik o noktada mı başlıyor peki?

B.G.- Sorunuzun cevabına gelmeden önce bu ikisi arasındaki fark hakkında biraz daha tartışmak istiyorum. Bir yazar tasarım sözcüğünün, ben 'dizayn' diyeyim çünkü biz 'tasarım'ı daha yeni keşfettik, son kırk elli yıldır; dizayn sözcüğünün Rönesans'la birlikte ortaya çıktığını savlıyor ve diyor ki Rönesans'a kadar "tasarım sözcüğü çıkmadan önce yapan ve çizen aynı kişi idi" dolayısıyla ortaçağdaki üretim biçiminde düşünen ve yapanın aynı kişi olduğunu; tasarımın düşünenle yapanın ayrıldığı bir döneme denk düşer diye belirtiyor. Dolayısıyla, ortaçağda Alberti'in ortaya çıktığı dönem ve "The designer now is different than the doer" (Tasarımcı yapandan ayrıdır artık) gibi bir ifade kullanıyor. Gerçekten bir heykeltıraş için tasarlama yapma aynı iştir, yani o geleneği sürdürmüş olanlar da var. Yani sanat o geleneğini sürdürüyor hala. Heykeltıraşlar planı ayrı, tasarımı ayrı yapmıyorlar. İkisini bir yapıyorlar. Bu ikisi ayrılmış durumda. Dolayısıyla bugün mimar dediğimiz kişi, o alanın ürünü. Mimari tasarıma geldiğimiz zaman; ve bu sonuçta bildiğimiz objeyi tasarlıyor. Peki şehrin objesi ne? Mimarın nesnesi o zaman belki zenginlerin binaları, kamunun binaları... Bir de onun mekanları... Mimar onu çiziyor. Yani çizmek için önce tasarlamak lazım, bunu çiziyor ve birileri de bunu yapıyor. Bu süreç, bugün hala mimarlık sanatı mıdır, değil midir tartışmaları var. Mimar için tasarlama eylemi bir nesneyi yaratma sürecidir. Mimar bunu yaparken planlama yapmıyor mu? Yapıyor.. Mimar da bir planlama yapıyor, mimar da birtakım rakamlar koyuyor, mimar da birtakım ilişkiler kuruyor o biçimi elde ederken; havadan yapmıyor tabii bunu. Mimar da bunu yaparken birileriyle tartışıyor. Dolayısıyla, onun nesnesi bir tür 'tasarlama'. Ben onu biçim verme süreci olarak düşünüyorum. Bunu mobilya

tasarımı için de söyleyebiliriz, mücevher tasarımı için de söyleyebiliriz. Hatta grafikçiler bile sonuçta grafik nesneye biçim veriyorlar. Şimdi planlamanın ortaya çıkması... Planlama tabii tasarımdan dışlandığı zaman, olay salt ilişkiler düzeni, olay salt rakamlar arasındaki ilişkiler, olay salt oklar ve yuvarlak arasında kaldığı zaman, soyut da demeyeyim soyut başka bir şey... Soyut gerçeği iyi görmek için bazı şeyleri dışladığımız bir ifade tarzı aslında. Tümünü resmetmiyoruz ama hepsini de göstermiyor. Soyutlama bazen dışlama olarak kullanılıyor, onu da kabul etmiyorum. Tasarım bir soyutlama süreci ile somutlama sürecini yaşıyor.

Planlamanın soyutlama ve somutlama sürecine nedir diye bakalım: Soyutlama süreci rakamlar, oklar, yuvarlaklar, kareler... Bizim o hep kullandığımız, kavrama gitme yolları... Ama siz bunu biçime dönüştürmediğiniz zaman tasarımı dışlamış oluyorsunuz. Orada soyutlamıyorsunuz, dışlıyorsunuz. O zaman, planlama ve tasarım arasındaki iyi ilişki nedir diye düşünürsen, o demin dediğim süreci, yani o sayıları koyma, büyüklükleri koyma, yoğunlukları koyma...

Sıkıntı nereden çıkıyor? Planlamaya gerek duyulmayan bir dönemde (yani şehirler çok büyümüyorlar), o tür sıkıntıların olmadığı bir dönemde, doğal olarak mimar sürece hakim. O da olabildiği ölçüde. Ya da haritacı hakim ya da mühendis hakim. Ama sonuçta şehri kim oluşturuyor? Bir kere haritacılar oluşturuyor şehrin önemli bir bölümünü. Mühendisler altyapısını getiriyor. Haritacılık hizmetinin içinde mimarlık var, mimarın burada hakim olduğu yerler var. Yapılara hakim olabiliyor; yapının kendisine hakim olmazsa yönetmelik yoluyla biçimine hakim olabiliyor Mimara bir görev verildiğinde onun içinde bir meydanı tasarlayabiliyor, heykellerini tasarlayabiliyor, peyzajını tasarlayabiliyor. Bu dönem mimarın hakim olduğu bir dönem. Buna bir şey demiyorum. Doğrudur, mimarlık alanına saygım sonsuz, çünkü en sonunda onu görüyorum, onun içinde yaşıyorum.

Şimdi, bu meseleyi yıkan birdenbire başka bir kavram çıkıyor belki 19. Yüzyıl'ın başından başlayarak. Birden denetleyemediklerini fark ediyorlar. Yani birileri şehre geliyor ve belki işçi sınıfı mahalleleri çıkıyor, orta sınıf başka bir şey yapıyor, banliyöler çıkıyor. Mimar pencere detayını da yapmak zorunda, ama mimarın bilgisi bu durumu kaldıramıyor. Planlama bir disiplin olarak ortaya çıkıyor. Planlama aslında insanın

Planlama
aslında
insanın
var olduğu
günden beri
var: karar,
seçme
ve oyun
kuramı
üçlüsü hep
var



var olduğu günden beri var: karar, seçme ve oyun kuramı üçlüsü hep var... Ama bu kurumsallaşılıyor. Bunu kurumsallaştıranın Patrick Geddes olduğu söyleniyor. Bir yerleşmeler dünyasını anlamak ve planlama için meşhur üçlüsünü getiriyor: Araştırma, çözümleme ve planlama diye meşhur üçlü var. Bu hala da geçerli. Çünkü, tasarımın kökleri, karar, seçme ve oyun kuramı... Bu durumda plancılara görevler düşüyor. Hemen şimdi bunu anlayayım... Buna sadece kent ölçeğinde biçim veremiyorum, bölge ölçeğinde de anlayayım. Londra'ya insanlar geliyor, nereden geliyor bakayım, acaba orada dururlar mı? Geliyorlar nereye yerleşecekler, eskisi gibi yavaş yavaş da olmuyor bu iş... Birden sermaye birikimi var, sermaye ben yatırım yapacağım diyor; bunlara yer bulayım... Yol sistemi var, onu kurgulayayım... Dolayısıyla planlama birden bire kurumsallaşılıyor. Planlama orada rakamlarla, sayılarla, yer seçimleriyle, bunların yoğunluklarıyla ve bunların kaba biçimleriyle ilgilenmeye başlıyorlar. Kaba biçimden kastım düşük yoğunluklu alçak katlı yapıların olsun, düşük yoğunluklu yüksek yapıların olsun, yüksek yoğunluklu yüksek yapılanma olsun bu sitleler üzerinden kaba biçimlemeye karar vermek durumunda kalıyor. Corbusier'in felsefesi o döneme denk düşer. Onun kafasında az yoğunluklu yüksek yapılar dünyası var. Buna daha sonra karşı çıkan ekol ise diyor ki burada insanları tutmak için yüksek yoğunluklu alçak katlı... Yani bu bir felsefe...

O.Ç.- Burada plancı en azından bunu formüle etmek durumunda...

B.G.- Plancının iki üç tane temel silahı vardır: Bunlardan birincisi yoğunluktur, ikincisi yer seçimi, üçüncüsü ulaşım ilişkisi. Bun-

ları denetleyen kişi artık mimar değil. Bunları denetleyen kişi plancı. Mimar, artık buna biçim veren kişi olmaya başlıyor. Böyle bir süreçte, son biçimin (kaba biçim değil) nasıl ortaya çıktığına bakalım: Araziyi iki boyutta bölmek; araziye iki boyutta böldüğün şeyin üzerine üçüncü boyutu koymak, ben buna imar hakkı diyorum; üçüncüsü ise bunlar arasındaki mesafeleri tayin etmek, yani çekme mesafelerini (setback distances) koymak. Bu işlemi mimar da yapabilir, şehirci de yapabilir. Bakın burada "şehirci" dedim. Çünkü her plancıdan şehirci çıkmıyor. Çünkü biraz mimarlığı okuması lazım. Mimar ne kadar esnek bırakacağım, ne kadar bırakmayacağım gibi bir soru sorması lazım.

O.Ç.- Belki biçemi değil, ama biçimi bilmesi, öngörmesi gerekiyor...

B.G.- Zaten dikkat ederseniz biçime girmedik. Çünkü biçim mimarların bir tartışma alanıdır. Biz de gireriz bunun içine, ama biz bunu üretemeyiz. Bunu sonuçta üretecek olan mimarlık disiplindir. Yani postmodern tarihçilik, gelenekçilik, moderncilik, neo-klasik, klasik... Bunları benim üretmem mümkün değil, çünkü ben o mesleği kaba olarak biliyorum.

O.Ç.- Siz zaten tartışmayı o nokta üzerinden yapmıyorsunuz. Birinci boyut olarak ifade ettiğiniz mülkiyet üzerinden yapıyorsunuz...

B.G.- Evet, bunu baştan söyledim; yüksek yapı mimarlık meselesidir aynı zamanda. Mimarların kendi içlerinde tartıştıkları bir olgudur. Bu da biçime bağlı olarak değişiyor. Yani Corbusier 30-40 yıl baş tacı edildi, 1960'tan 1990'a kadar tu kaka edildi adamcağız; şimdi yine baş tacı ediliyor. Bu olur, doğal bir şeydir ama bizim de bunu bilmemiz, plancılar olarak ve buna saygı göstermemiz lazım. Yani bunu reddedemeyiz. Yoksa sıradanlaşıyoruz, aynılaştırıyoruz. her şeyi ve sıkıntımız o.

Plancı ile tasarımcı arasındaki mesele üzerindeki kavramları açıkladım. Şimdi; mimarlık, plancılık ve şehircilik üzerinde durayım. Kentsel tasarım sözcüğünü de araya sokuşturacağım, ama nasıl yapacağımı bilemiyorum. Onu sona bıraksak iyi olur. Çünkü şehircilik daha eski bir kavram. Urbanizm kavramı 18-19. yüzyılda ortaya çıkmış. Mimarların kenti denetlediği bir dönemde ortaya çıkmış. Yani "urbanizm" şehrin mimarlığını da

kapsıyor. Ama Amerikalı için öyle değil. Amerikalı için “urbanizm” başka bir kavram. Daha sosyolojik bir kavram, daha kültürel bir kavram. 1950-60-70’lerin kitaplarındaki “urbanizm” kavramına bakarsanız, bunu göremezsiniz. Halbuki Fransa’da *urbanisme*, Almanya’da *städtebau* İtalya’da *urbanistica* aynı zamanda şehre biçim verme sanatı. Amerika’nın şehre biçim verme sanatı o kadar incelmış değil.

Hani kızdılar ya bize bir ara... Biz planlamayı yaptık. Demin dediğim şeyi öğrendim ama mimarı da tanıyorum, ne talep ettiğini biliyorum. Burada, bir mimar da iyi bir plancı olabilir. Benim dediğim şey, disiplinel bir şey. Yani planlama üzerine söylem yapmış bir sürü mimar-plancı var ve çoğu da saygın işler yapmışlardır, hiçbir itirazım yok. Ama bütün mimarlar bunu yapamaz. Sonuçta hedef şehircilik, yani iyi bir şehir kurmak. Tasarım ve planlama şehirciliğin araçlarıdır. Yani planlamada doğru karar üretmek zorundasın, yanlış karar üretirsen Ankara gibi ulaşım sistemi düğümlenmiş, kirlilik sorunları yaşayan bir şehir elde edersin ve çözümsüz bir şehir haline gelirsin. Ve çözümsüz bir şehir Ankara. Ankara’nın tek çözümü var, özel arabayı atacaksın. Yoksa çözümü yoktur Ankara’nın. Düşünemiyorum bir çözüm... Dolayısıyla, yanlış planlama kararları verilmiştir. Bunu ODTÜ için de söylemişim. Çok mutluyum bu yerleşkede, Behruz Bey’in ilk koyduğundan hepimiz mutluyuz; ama onun nasıl büyüyeceğinin işareti olmadığı için büyüme kaotik oldu. Derlemeye çalıştığımızda da iş işten geçmişti. Bunu kastediyorum. Burada işte, doğru planlama kararlarını, eğer doğru biçime dönüştürebiliyorsak iyi şehircilik yapmış oluruz. Ve burada da plancı tek başına yetersizdir. Ne yalan söyleyeyim biçimi iyi veremiyor ya da çok azı iyi biçim nedir diye tartışıyor. Çoğu haritacılığın esiri olmuş durumda. Ben mülkiyeti çözeyim, haritamda imar haklarını dağıtayım yeter diyor. Son Gecekondu İslah planları bir felakettir. Bunu ortaya çıkarmamız ve bunun üzerinde düşünmemiz lazım. Bugün Ankara’da, gene de iyi bir biçim nedir diye bana sorarsanız, çok az... Örneğin; bakanlıklarda, sağolsun Jansen bir tane eksen koymuş, başka yok. Uybadin ve Yücel mimardır ama onların öyle bir kaygısı yok. Yani onun için ben burada şehirci-mimar ayrımı yapmıyorum; yaklaşımı ben tarif ediyorum.

O.Ç.- Sözü ettiğiniz tartışmanın yaşadığı şansızlık, belki de tartışmanın profesyonel erk alanı tartışmasına kaymış olması. Bu da yanıtını aradığımız soruyu yanlış yönlere kanalize ediyor. Ama buradaki sorgu konusu, aslında mekan üretme üzerine daha genel bir duruş sanırım.

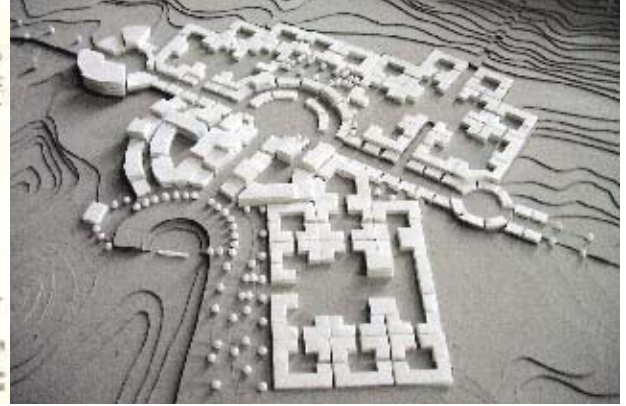
B.G.- Evet, mekanı üretmedeki tıkanıklıklardan söz ediyorum, kopukluklardan söz ediyorum. 1960-1970’lere kadar üretilen kentin ölçeğini seviyoruz; ama 1970’lerden günümüze kadar üretilmiş mekanlarımıza bakıyorum, çok iyi mekan göremiyorum. Bunda bir tek plancılar suçlu değil. Çünkü o süreçte biz plancılar mimarlardan bir bayrak devraldık. Onlarla birlikte bu sorunun çözümüne yanıt arayamadık, aramadık.

Dünyanın her yerinde böyledir; sonuçta plancılar konuyu yasama süreçlerine, yönetmeliklere, planlara, özel alan kamusal alanlarına taşırlar. Kavram olarak özel alan-kamusal alan yoktur planlamada. Özel toprak-kamusal toprak vardır. Halbuki onu alan olarak düşünseler ve alanı mülkiyete çevirseler çok daha iyi olur.

O.Ç.- Aslında sizin kentsel tasarımı kavram-sallaştırdığınız temelin mülkiyet olmasının nedeni de bu herhalde değil mi?

B.G.- Evet, çünkü onu tasarlıyor. Hiçbir kentte artık mülkiyeti değiştiremeyiz, bitmiştir. Türkiye’de modern anlamda ürettiğimiz kaç tane doğru dürüst meydan ya da sokak var diye düşünüyorum. Ankara’da bir tek Ulus’taki heykelin oradaki meydan var, üç tane de İstanbul’da başka yok. Gecekondu ıslah planlarının olduğu alanları gezdim bir tane meydan göremedim. Bir tane meydan koy be adam! Sonuçta siz bunun haritacılığını da yapmıyor musunuz, siz bunun mülkiyet dağılımını kurgulamıyor musunuz, bunu yapın... Engel mi var?... Batıkent’in bir tane meydanı yok, kalp yok, damarlar yok, sinir sistemi yok. Plancılar olarak Batıkent kararını vermişsiniz, çok güzel. O dönem, Ankara’nın çekirdek alanının dolduğunu düşünüp bunun dışında bir yer yaratacağım diyorsunuz, çok güzel. Plancısınız, yerini de seçiyorsunuz, çok iyi... Ulaşım sistemi içinde yerini koyuyorsunuz; yaklaşık olarak yoğunluklarını biliyorsunuz. Yani her şeyini biliyorsunuz. Kamulaştırmışsınız da üstelik... Bundan sonrası artık şehircilik olmalı. Yani Batıkent’i yaşayan bir organizma haline getirmeli. Yineleyeyim:

...doğru
planlama
kararlarını,
eğer doğru
biçime
dönüştürebiliyorsak
iyi şehircilik
yapmış
oluruz



Resim 1: Yürürlükteki Batıkent Nazım Planı ve 2004 Öğretim Yılı ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 1. Sınıf Temel Tasarım Stüdyosu'na ait bir çalışma –Sagalasos-: *Sınır, omurga ve kalp*

Kalbi olan, kan ve sinir sistemi her gün kalbe akan, bireylerin her gün oraya gittikleri bir yer. Bunun Ankara'da başarılı bir örneği yok mu, var: Bahçelievler. Yaşıyor, kalbi var!

Plancıların belki başarısız olduğu yer Bahçelievler'i üretememek. Halbuki çok basit bir yer Bahçelievler. Bir şehir kurmaya karar verdiniz artık şu büyüklükte şu kadar bir şehir yapacağım, bu şehir şuralardan beslenecek... Yani artık tasarlayacağız, yani şehir yapacağız ondan... Öyle konut stoku değil! Ben Batıkent'e konut stoku diyorum.

Bizim birinci sınıftakilere öğretmeye çalıştığımız şeyler var, onu hatırlatmak istiyorum: Bir, şehrin kalbi olacak, çeperi tanımlı olacak, kan ve sinir sistemi olacak. Bu çok zor bir şey değil. Bu biraz dizayn bilen herkesin yapabileceği bir iş. Bunu iyi mimar da yapar, iyi tasarım eğitimi almış plancı da yapar; hatta belki iyi bir sosyolog da yapabilir. Soru, bunu neden üretmiyoruz? Bu kadar mı dışladık bu olayı? Bu kadar mı haritacılık, arazi düzenlemelerinin tekniği olmuş. Tabii arazi düzenlemesi çok önemli, bunu üretmek için iki boyutta mülkiyet, üç boyutta imar haklarını öyle bir tasarlamamız gerekir ki, mimar da keyif alsın ondan. O da bize keyifli biçimler üretsinsin. Hatta bazen mimara sorulm oranın meydana nasıl olsun diye. Hatta ben planı bitirmeden önce imar haklarını mimarla tartışayım, meydana ortaya çıkmış olsun imar düzenini ona göre getireyim. Dediğim iş bu kadar basit. O zaman ben, planlama kararlarını tasarıma dönüştürüp şehircilik yapabilirim. Amerika ve Rusya gibi iki farklı yerde, birisi kapitalizmin şahı, şimdi değil ama öbürünün de komünizmin şahı olduğu dönemde, bir yerin kentsel planı yapıldığı anda ilk yaptıkları

şey altyapı oluşturmaktır. Onlar şehirciliğin önce altına iniyorlar. Biz hep üstten bakıyoruz, peki altı ne olacak?

Ben, 1961 yılından beri bir sokakta oturuyorum. Bu sokakta elektrik sistemi yeni yeraltına alındı, yani yaklaşık 45 yıl sonra elektrik sistemi alta alındı. Benim sokağım her beş yılda bir kazılır ve yeniden asfalt dökülür ve hala bizim sokağın lağımını babam biliyordu, ben de biliyorum. En son dilekçe verdim, şunlar şunlar ana hatta bağlı değildir, tebligat çıkartılması diye. Bu şehircilik mi? Sırf üst tarafın biçimiyle uğraşmıyorum, alt tarafın biçimiyle de uğraşıyorum. Ve benim evim Çankaya Köşkü'ne 300 metre uzaklıkta; yani evim ülkenin göbeğinde. Avrupalı urbanizm, şehircilik yaparken bunun hepsini 19. Yüzyıl'da çözmüş. 19. Yüzyıl'da mülkiyet kemikleşmiş, yani çekirdek alan çekirdekleşmiş, yapı hakları çekirdekleşmiş, altyapı çekirdekleşmiş. Onun için Avrupa kentlerinde yıkıp yeniden yapmıyorlar. İhtiyaç nedir; bilgisayar ağı çıktı kablo döşeniyor. Çok büyük projeler oluyor metro gibi; bunlar ancak oraya konuyor.

O.Ç.- Bizde hep bir bitmemişlik söz konusu.

B.G.- Bunda da suçlu ne mimardır, ne de biziz. Bunda suçlu bizim düşünsel yapımızdır. Bir kentsel tasarım toplantısına gitmiştim. Melih Gökçek, Sinan Aygün vardı. Bunu söyledim; Türkiye'nin sıkıntısının bir düşünce devrimi. Yani toplumsal bir düşünme devrimi bu... Düşünce devrimi olmadığı zaman, bireyler olarak istediğimiz kadar devrim yapalım, istediğimiz kadar uzgörümlüz olsun sonuçta inimizde kendi kendimizi tatmin ediyoruz ve inimizden biri bizi çağırdığı zaman

artık gitmek içimizden gelmiyor. Gittiğim zaman yeni bir şey söylemem söz konusu değil ki. Çünkü kafamda yeni bir şey yok ki. Ben deha değilim. Yapılacak olan şeyler kalem kalem konulduğunda, atla deve değil gibi duruyor, ama yapamıyoruz. Bu, çok bireyci bir toplum olmamızdan kaynaklı bir sonurgu (vargı) diye de düşünüyorum.

Şimdi, Planlamayı tartıştık, tasarımı tartıştık, ikisi arasındaki paralellikleri konuştuk, planlama ve tasarımın farkı ne olabilir diye konuştuk, şehirciliğin sonuç olarak bu ikisinin bir ürünü olması gerektiğini belirttim. Planlama ve tasarım şehircilik yaratmıyorsa bunu niye yapıyoruz, çünkü bunu haritacılar da yapıyordu diye bir sonuca vardık.

Ve kentsel tasarım... Birçok insan “ölçekler arasındaki ilişkidir” dedi, “meslekler arasındaki ilişkidir” dedi, “şehir planlamasından şehre geçiştir” dedi, “mimarlar ve şehirciliğe plancılarının bir araya geleceği yer” dedi... Ama giderek kentsel tasarım sözcüğünden biraz soğudum. Tasarım sözcüğünden de biraz soğudum. Niye soğuduğumu anlatayım. Mimarlar bizi eleştiriyorlar ama; son dönemde yeni açılan üniversitelerde mimarlık bölümü de açılmıyor. “İç mimarlık ve tasarım” var artık. Kente biçim verme meselesi yok artık. Eğer kentsel tasarım, kente biçim verme sorunsalı değil de, kentin içindeki alanlarda bir şeyler yapma ise; işte peyzajcılar sahip çıkmaya çalışıyorlar mimarlar sahip çıkmaya çalışıyorlar o alana; ben bunu çok önemsemiyorum. Çünkü, bu da değişiyor. Bakıyorum kente, yirmi yıl önce yapılmış bütün o tür yerler çöküntü alanı olmuş. Malzemeler kırık dökük, bizim yaptığımız Hacı Bayram Meydanı bile böyle. Hayek’e heykel yaptırmışız, etrafı kırık dökük... Dolayısıyla, ben bunu şu aşamada çok önemsemiyorum. Bunun çok daha incelmış bir toplumun, düşünce devrimini yapmış bir toplumun üretebileceği bir hizmet olarak görüyorum. Biz bunu beceremiyoruz. Ne mimarımız becerbiliyor, ne peyzajcımız becerbiliyor, ne buna uygun malzeme seçiyoruz ve bunların sürdürülebilirliğini ve dayanıklılığını sağlayamıyoruz. Bunu yirmi küsur yıl önce de söyledim; o zaman

da çok revaçtaydı; kentsel tasarım deyince herkes ‘malzeme’ anlıyordu, kamunun elinde olan alanı yeniden üretmek olarak anlıyordu. Halbuki, ben kentsel tasarımı, kamusal alanda özel alanın tasarımı olarak algılıyorum; ikisi arasındaki ilintiyi sağlıklı olarak koymak olarak algılıyorum. Ve biz kentsel tasarım stüdyomuzda hep bunu yapmaya çalıştık. Yer döşemesiyle çok fazla ilgilenmedik; binaların volümleriyle (hacimleri) ilgilendik, biçimleriyle çok ilgilenmedik...

Mülkiyet meselesine geçeyim buradan. Kentsel tasarım, eğer şehirciliğe geçmekte, planlama ile şehir arasında bir ara alan ise; ölçek de demiyorum yanlış oluyor çünkü, o zaman ilk tasarladığımız şey mülkiyettir. Eğer, mülkiyeti kötü tasarlamışsak ve mülkiyet üzerinde imar haklarını kötü tasarlamışsak... Buna planlama demedim bak... Çünkü artık planlamayı aşmışız, yani rakamlar bitmiş, yer seçimi bitmiş, onu besleyen damarlara karar vermişim, artık ben onun biçimini oluşturuyorum. Çok uzun yıllar bu konuyu aktaramadım. Mülkiyet ya reddedildi ya da tabu sayıldı. Mülkiyet dediğim zaman, “o bizi engelliyor” dendi. İlk yapacağımız tasarım, mülkiyet tasarımıdır, bunu da üç boyutla birlikte, yani imar haklarıyla birlikte tasarlamamız lazım. Dışarı gidip, “ya önce tasarla!...”; “sen bilmiyorsun, sen akademisyensin, sen kuram bilirsin, sen sus” dendi... Diyenler oldu bunu! İşte “biz neler çekiyoruz, bilmiyor musunuz?” diyenler oldu. Ne çekiyorsunuz! Siz sonuçta bir plan çizip, ona plan da demeyeyim. Ona batıda imar planı da denmez. Kimi “regulatory plan” (düzenlemeci plan) diyor. “Development plan” biraz farklı, o biraz ‘master plan(ana plan)’ı anımsatıyor çünkü. Yani bir “development plan”(gelişim planı)dan sonra düzenlemeci bir şey olması lazım. Ama Türkiye, bir türlü planlama kararları ile şehir arasındaki bağı kurgulayamadı. Kimi ‘urban design’ diyor buna, yani kentsel tasarım, olabilir... Ama şayet biz kentsel tasarım sözcüğünü şehre gitmekte planlama kararlarından bir araç olarak kullanabilişeydik bu başarılabildi.

...ben kent-
sel tasarımı,
kamusal
alandaki özel
alanın tasan-
rımı olarak
algılıyorum;
ikisi arasın-
daki ilintiyi
sağlıklı
olarak
koymak
olarak algılı-
yorum



O.Ç.- *Bu yönde bir eğilim görüyor musunuz? Yani, en azından akademideki mimar, kenti; planlılar da planın ürettiği mekanın kendisini daha fazla düşünmeye başladı.*

B.G.- Düşünüyordum dediğim kaygıları ama, çoğu zaman dışladıklarını da gördüm. Kentsel tasarım stüdyo eğitimimiz boyunca yaşıyoruz. Ben mimarlarla bazı işlere gidiyorum, tamam şehir güzel; sonra mimar birden bire benden kopuyor ve kafasındakini şehrin üstüne kuruyor, tabii ki bu olmuyor. Plancıya gidiyorum, kafasını bir türlü açamıyor ve mevcut ne ise onu yeniden çiziyor. “Neither / nor”, (ne o ne o...) Bizim bir yer hakkında karar vermemiz bazen on yılı buluyor bazen, ama mimar anında karar vermek zorunda, onun için de o “ne olursa olsun” diyor ve mevcudun üzerine bir grid atıyor, o ızgara her zaman kartezyen olmayabilir, oraya bir şeyler yapıyor.

O.Ç.- *Kentsel tasarım disiplinler arasıdır savı?...*

B.G.- Tutmadı, başarısız oldu... Bunu net olarak söyleyeyim.

O.Ç.- *Bunu ODTÜ için mi söylüyorsunuz yoksa?...*

B.G.- Türkiye için söylüyorum. Bunda başarılı olduğumuzu kimse iddia edemez, çünkü sonuç ortada. Bana son elli yılda başarılıymış iyi bir şehir söyleyin, iyi bir yer söyleyin. Çok az, çok sınırlı. Doğan Ödülü koydular biliyorsunuz, Kastamonu Meydanı’na verdiler... Kastamonu Meydanı, zaten Cumhuriyet döneminden beri aynı meydan. Gidin bakın, o meydana bakan yapılar Cumhuriyetten önceki yapılar. Hükümet binası Vedat Tek’in, biçimi aynen duruyor. Ama biz bir şey bulamadığımız için Cumhuriyet öncesi oluşmuş bir mekana ödül veriyoruz.

O.Ç.- *Kentsel doku üretmiyoruz sanırım.*

B.G.- Üretiyoruz, doku ürettiğinizde acayip bakıyorlar...

O.Ç.- *Son dönemde vurgu yaptığınız konulardan biri de kentin çekirdek ve çeper alanı ilişkisi. Kentleşme sürecini bu ikili yapı ile açıklarken dönüşüme uğrayan planlama ve tasarım yaklaşımlarını, ideolojilerini nasıl değerlendiriyorsunuz.*

B.G.- Şimdi, “tasarım ve planlamanın kuramı ve kılıfı nasıl oluyor?” gibi bir soru olarak algı-

yorum bunu. Tabii, önce o ikisi arasındaki ilintiyi söyleyeyim: Bu Mao Zedung’tan başlayarak “teori ve pratik arasındaki ilişki nedir?” ya da Lefebvre’e bakarsan, “ikisinin arasındaki ilişki nedir?” diye... Kuramı oluşturan kılıf. Aslında bütün hepsinin üzerinde anlaştıkları konu o diye düşünüyorum. Hatta Lefebvre’in perspektifin çıkışına ilişkin bir kuramı var. Lefebvre diyor ki, “Perspektif Rönesans’ta insan aklının bulduğu bir şey değildir yalnızca”. “Varolan bir şey üzerine yapılan gözlemin temsiliyeti ya da resmedilmesi...” diyor.

Ne kadar doğru bilmiyorum? Dolayısıyla, planlama kuramı ve kılıfında da birtakım oluşumlar olmadan, akıl başlı başına bir varlık değildir; onu da o oluşturuyor diye düşünüyorum.

1800’lü yılların sonuna kadar kente hakim olan temelde uygulama. Ve de bu uygulama içinde hakim olan öğeler: bir mühendisler, iki kartografi (haritacılar da diyebiliriz ama haritacılıktan daha farklı kartografi...), üçüncüsü de mimarlar. Dolayısıyla, fiziksel bir öğe ürtüyor, bu fiziksel öğe üretken de bu insanların bilgi ve becerileri zaten yeterli kalıyor bence. Ve de o döneme kadar da insanoğlunun Hippodamus Baba’dan beri bulunduğu en önemli öğe, yapı adası ve yoldur. İnsanın ilk bulunduğu kamusal alan da yoldur. Bunlar bir araya nasıl gelir ve yollarla binalara ben nasıl bir kodlama veririm ve şehir olur, hep bu tartışılmış. Bunun dışında, böyle bir tartışma olabilir belki, ama bununla kısıtlı kaldığını düşünüyorum.

Şimdi, tabii her dönemde bir çeper var, ama kentin gerçekten çepere, yani kıra büyümesi bence 20. Yüzyılın başıyla, 19. Yüzyılın sonu. Otomobil olmadan önce banliyöleşme başlamış. Zenginlerin artık kent merkezindeki işçi sınıfıyla olan çatışmaları, kent merkezinde sürekli o sanayi kentinin yarattığı kirlilikler, yığılmalar kentsoylu ya da diğer sınıfları geçen yüzyılın sonunda bir banliyöleşmeye itmiş. Artık şu da değişiyor: İmar mülkiyetinden kadastral mülkiyet içinde bir yapılaşmaya geçiş olarak algılıyorum dönemi ben... İngiltere’de ya da bütün Avrupa kentlerine bakarsanız, banliyöde imar mülkiyetine dönüş kadastral mülkiyet üzerinden oluyor; halbuki çekirdek alanda mutlak ve mutlak kadastral mülkiyet dönüştürülmüş, imarlı alan haline getirilmiş.

Şimdi, bu büyümenin üstüne bir de otomobille, demiryolunu da eklediğiniz zaman, artık daha önce bahsettiğimiz şeylerin dışında bir bilgi ve beceri gerekiyor. O insanların bilgi ve becerisi

“bir şehir niye büyüyor, bir şehir çepere nasıl büyür?” diye düşündüğünde buna yetmiyor... Burada 1910’lu yıllardan başlayarak planlama bir disiplin olarak geliyor. Planlama aslında ilk çıktığı andan başlayarak, 1920’lerden 1960 ve 70’li yıllara kadar bir kapsamlı planlama dünyasını kazandı. Çünkü, çeper tasarlanacak, çeperde büyük işçi mahalleleri tasarlanacak, 1924’lerde Avrupa’da Harvey’in deyimiyle “collective consumption” toplu tüketimin aracı olarak devlet devreye girecek, Keynesçi iktisat devrede... Bu çeperin planlı bir şekilde geliştirilmesi ve büyük konut projeleri yapılmasının kısa adı bence ‘comprehensive’ planlama, yani kapsamlı planlama; ben öyle görüyorum...

Bunlar merkeze karışmış mı, karışmamış mı? Karışmış, ama hep ‘slum clearance’ (çöküntü alanların yıkılıp yeniden geliştirilmesi), olarak karışmış, ‘redevelopment’ (yeniden geliştirme) olarak karışmış. Yani büyük kent parçalarını da gene kapsamlı planlama bağlamında dönüştürmüşler, yok etmişler. O dönemdeki tasarım anlayışı da Corbusier, “güneş, yeşil ve ışık”. Yani kapsamlı planlamayla, CIAM (...Congres Intemationax d’Architecture Moderne) ilkeleri üst üste örtüşüyorlar.

Mimarlar daha çok bunun mimari mekanıyla ilgileniyorlar, plancılar da bunun arazi kullanım kararlarıyla, ulaşım kararı... Zaten kapsamlı planlamanın bir tarafı arazi kullanımı planlaması, öbür tarafı ulaşım. Yani bu ikisi yan yana geldiğinde kapsamlı planlama oluyor. Bunların “açalım” dedikleri yerlerde de yoğunlukla da CIAM ilkelere bağlı bir tasarım anlayışıyla kent çepere doğru büyütülüyor.

Bu, savaşa kadar böyle devam ediyor. Gene o dönemde ortaya çıkan Yeni Kentler, ‘yeşil kuşak’ kavramı, hepsi o dönemin yaklaşımıyla çepere dair yaklaşımlar. Yeşil kuşak olsun, merkezle yeni kentler arasında olsun... Bu ayrı olsun, yani o öyle bir tavırları var.

Savaşı geçtiğimiz zaman, Avrupa’da iki-üç şey oluyor. Bir, bazı önemli kentlerin merkezlerinde yıkımlar oluyor. Almanya’nın neredeyse bütün kentleri, Londra, belki Fransız kentleri bu kadar etkilenmiyorlar. Ama bir, bu daha önce varolan dokuların yenilenmesi; birinci önemli konjonktürel değişim o. İkinci konjonktürel değişim, sanıyorum metro sistemlerinin geliştirilmesi ile ortaya çıkıyor. Kentin çeperini biraz denetleyebiliyorduk

ama kentin çekirdek alanına döndüğümüz zaman, kapsamlı planlama biraz şişmeye başlıyor. Boş arazi yok, dolu araziyle çalışacaksın, insanlarla çalışacaksın. Ve görüyoruz ki, her şey de denetlemiyor. O zaman neyi denetleyelim? Planlama bir düşüncedir: yapıyı denetleyelim. Yapının öğeleri nelerdir? Nüfus yapı öğesidir, istihdam yapı öğesidir, yeşil alan sistemleri yapı öğesidir, yol sistemleri yapı öğesidir. Metro zaten başlı başına bir yapı. Ve de plancılar bu sefer geriye döndüklerinde, kapsamlı planlamadan yapısal planlamaya geçiyorlar.

Bugün hala yaptıkları şeyin adı yapısal planlama. Yapıdan kolay taviz vermiyorlar. Hala Batı kenti istihdamı ve nüfusu denetler, hala omurgaları denetler. Ama, artık eskisi gibi imar verme dünyasından çok kentin bu temel ihtiyaçlarını denetleme çabasının bir ürünüdür. Yapısal planlamayla birlikte ortaya çıkan bir sürü planlama daha var. Katılımcı planlama onun türevidir. Çünkü, artık boş arazide değilsin, birileriyle birlikte karar vermelisin. Savunucu planlama, gene aynı şekilde plancı olarıktan birinden yana olmalısın... Eskiden veri basitti; çepere gittiğimde tek bildiğim şey yoğunluk hesabıydı. Biz, kişi bölü hektar, İngiliz yatak odası bölü hektar olarak hesaplardı... Halbuki şimdi birtakım müthiş ulaşım sistemlerine ilişkin karar verilmesi gerekiyor. Modeller, matematiksel modeller... Çekim modellerinin çıkışı da aynı. Bunlar hep üst üste çıkan şeyler. Bir sonraki aşamada da o kadar karmaşılaşıyor ki artık, ‘corporate’ (birlikte) planlamaya gidiyor. Yani, kurumlar tek başlarına bu işi beceremiyorlar. İşte Türkiye’de de “UKOME” (Ulaşım Koordinasyon Merkezi) diye kurulan kurumlar bu planlama anlayışının ürünü.

Aynı dönemde bu sefer mimarlık camiası ya da tasarım camiası birden bire kendini bu bağlamın içinde buluyor. Dışarıya gittiğin zaman çepere, bağlam yok... Corbusier gayet iyi oturuyor. Ama, merkeze gittiğinde, orada bir eski bina var, orada başka bir şey var, insan var. Mimarlar da birden bire onu öğrenmeye başlıyor. Onun kurallarını yeniden öğrenmeye ve uygulamaya başlıyorlar. Yeşil alan sürekliliği yerine, yaya güvertesi kavramının gelmesi... Gene aynı dönemde korumacılık yeniden gündeme geliyor.

Ve de müthiş bir şekilde kentin bu sefer parçalarını anlayıp (yapısal plan parçaları tanımlıyor) o parçalarda da siyasalar geliştirmek... Daha önce

Parçacı
planlamaya
itirazım yok;
ama bir
yapıya otu-
ruyorsa...

plancı o kadar hakim di ki çepere; siyasa altyapıcıyla ve arazi bulmakla geçiyordu. Onun için başka siyasalar da geliştirilmesi lazım. Bir sürü insanı bir araya getirme sanatı olmaya başlıyor planlama, ona da 'politika planlama' diyoruz. Dışarıdaki aktörle, devletteki adamı bir araya getirebilme sanatı. Bizde de böyle olmadı mı? Ben kapsamlı planlama döneminde yetiştim. Şimdi altı tane yüksek lisans programımız oldu.

O.Ç.- *Planlamanın sonuç ürünü olan tasarımla planlama sürecinin kendisi arasındaki gerilim, sözünü ettiğiniz bu dönüşüm sonucu oluşuyor olsa gerek... Bu noktada ne tür sorun alanları ortaya çıkıyor peki?*

B.G.- Yaşamın kendisi teoriyi zorla çıkartır. Yani, yaşam ve kent öyle birtakım yeni şeylere zorluyor ki bireyleri, şimdi Türk kentine de bu gözle bakalım. 1950'lere kadar mimarların hatta "mimar plancı"ların ürettiği planlar geçiyor. Çünkü, bir yol parselasyon planı, bunun içine güzel bir hükümet meydanı yapılacak ve İller Bankası bizden isterdi, yol tipi, ev tipi... Bizden öncekilerden kasaba merkezi de isteniyordu. Halbuki, daha sonraki dünyada bu istenmemeye başlıyor, çünkü anlamını yitiriyor. ODTÜ Şehri ve Bölge Planlama Bölümü'nün kurulmasının altında da "artık Türkiye'nin kapsamlı planlamaya geçmesi gerekliliği" var. Yani, o zamana kadar kent, çekirdek alanlarını oluşturmuş, çekirdek alanlar artık sınırlarına gelmiş, çeper oluşturulacak.

1960'lı yıllarda yapılan bütün yarışmalarda hepsinde gelişme ağırlıklıdır. Merkezlerde genelde pek bir şey yapılmaz. Çok gerekiyorsa bir yol geçirilir bir yerinden, Türk kentinin yoğunluğu düşük olduğu için yoğunluk artırılır. Bunlar da hep yaşamın kendisinden çıkan şeyler, yani romantizmle bunları çözemiyoruz. Dolayısıyla, ODTÜ Şehri ve Bölge Planlama o konjonktürde ortaya çıkıyor ve kapsamlı planlama yapabilecek uzmanlar yetiştirmeyi amaçlıyor. Onun için de hocalarımızın hepsi mimardır. İşte, Patrick Geddes'in 'survey- analysis- plan' ı nasıl yapıyor muyş diye İller Bankası bakıyor, onu öğreniyor...

O dönemde ciddi dört-beş yarışma var, belki de daha çok. Bu birden bire bir ilgi odağı oluşturuyor. İller Bankası kapsamlı planlamanın öncülüğünü ve okulunu oluşturuyor. Buna öğrenci yetiştirecek olan kurum da ODTÜ. Bazı arkadaşlarım, mimar-plancılar bana kızdılar. Bunu, sadece bunu dedim aslında. Hani, tabii ki siz yerine de biri geçecek,

çünkü "siz bir görev üstlenmişiniz" dedim. "Çoğunuz artık mimarlık yapmıyorsunuz, çünkü mimarlık başka bir ölçektir, siz daha bir kapsamlı planlama yapıyorsunuz; onu da artık mimarlık bölümü değil, planlama bölümleri yetiştiresin" denilmiştir. Çok basittir bu konu, benim için.

Daha sonra planlama bölümlerinin kendi içlerinde bütün modeller geliştirildi, planlamanın içinden coğrafya modelleri üredi. Mimarların o alana kayması pek olası değildi, yapan da bir-iki kişidir. Yani herkes yapamaz bunu, meraklısı... Ve de politika planlaması, kentsel tasarım, kentsel arkeoloji, coğrafi modeller, (coğrafi bilgi sistemleri değil, ama o başka bir şey...), ulaşım modelleri... Bunlar da planlama okullarının içinden çıktı. Bunu yapan mimarlar da var, olabilir. Ama bir mimarlık okulu bunu öğretemez. Bunu anlatamıyorum mimar dostlarıma bir türlü.

Bugünkü konjonktüre bakarsak, "planlama öldü" gibi bir dönem 1980'den sonra iddia edildi. Bence, planlama ölmedi; bilakis bürokratize oldu. Fazla bürokratize oldu ve de o bürokratizasyonun sonunda üretilen çevreler gerçekten 1960'lara kadar yapılan çevreler kadar iyi olmadı. Burada devreye giren bir sürü faktör var, bunu tartışmam burada anlamsız. Ama, bunun planlama ve de tasarım alanındaki yansımalarına değinmem gerekir.

Planlamada kapsamlı planlama epey bir darbe yedi. Kapsamlı planlama derdi varken, yapısal planlama ya da strateji planlaması da değişmedi. Bunun yerine parçacı, yani yapıdan bağımsız bir parçacı planlama... Parçacı planlamaya itirazım yok; ama bir yapıya oturuyorsa... Ama yapıya oturmayan bir parçacı planlama gelişti ve de planlamanın hedefi kimi arazileri imara açmak ve bunun haritacılığını yapmaya indirgendi. Bu iyi bir şey değil aslında. Katılıyorum buna. Burada bütün meslek alanlarının sorumluluğu var; ama toplumsal konjonktürün de bastırması var. Ve de planlama, plancılar için şu oldu: ben bir plan yaparım, mevki olarak burada yol kademeleşmesine dikkat ederim... Ona dikkat ediyorlar, ama topografyaya hiç dikkat etmiyorlar. Bunun için de yüzde 40' ını arazinin kamusal kullanımlar için alırım ve de parselasyon planını yaparım. Yani, planlamanın başarısı buna indirgendi. Ama, bu kentin mimarisi iyi olmadı. 60'lardan önce yapılan planlar da aşağı yukarı bunu yapıyordu belki; ama o zamanki bina ölçekleri çok daha iyiydi. O bizi belki kurtarıyordu, ama kentin üç boyutlu dokusu (başta anlatmışım, "planlama ve

tasarım nedir?” diye... Bir yapılaşmaya açılacak alanda iki boyutta mülkiyet, üç boyutta imar hakkı tasarımı yapmaktır)... Şimdi, 1960'lara kadar iki boyuttaki mülkiyetle, üç boyuttaki şey çok farklı değildi. Ama üçüncü boyutta imar hakkı talebi o kadar yüksek değildi ve binaların mimarlığı daha iyiydi. Ya da ölçü iyiydi. Bu bozulduğu zaman, iki boyutlu tasarım, üç boyutlu imar hakkını yeniden yapmak yerine, üç boyutlu imar hakkıyla oynandı yalnızca. Bunun üstüne gelen mimarlık da kötü bir mimarlık oldu. Yani, burada hem biz suçluyuz, planlama camiası hem de mimarlar suçludurlar. Bir ortak mimarlık dili yaratamadılar. Halbuki, 60'lara kadar ortak mimarlık dili vardı.

Kendi çabam bunun içinde hep ne oldu? İşte bu dediğim o süreci öyle bir tasarlayalım ki, sonuç iyi olsun. Sade süreç tasarlayalım dersanız, işte süreç tasarladığınız zaman, imar planı yapalım, parselasyon planı yapalım, yönetmelikle denetleyin: kötü!... Bu, süreçtir sadece. O sürecin sonunda ortaya çıkan, (rahmetli Raci'nin deyişiyle, hatice) iyi değil... Geriye dönüp süreci yeniden tasarlayacaksak, o neticeye iyi bakıp bunu yeniden kurgulamamız gerekir diye düşünüyorum, ama bunda da umudum yok. Hatta şöyle de sıkıntım var: Çepere çok yayıldık, 80'lere, 90'lara kadar birden çepere o kadar yayıldık ki merkezi unutmusuz, ne yazık ki, siyasetçiler merkezi gördüler. Önce gecekondu ıslah planlarını getirdiler, çekirdek alana, şimdi de “kentsel dönüşüm” diye yapılacak şeylerden ürkiyorum. Çünkü mekan oluşturma güdünüz çok yok. İyi mekan tasarımcıları değiliz. Biz değiliz, mimarlar da değiller, kusuruma bakmasınlar. Ama esas tartışma alanı burada olacaksak, burada büyük bir yabancılaşmaya itildik. Neredeyse birbirimize düşman olduk, son veriler onu gösteriyor. Hani yıllarca “mevcut kente de bakalım” diyordum, şimdi “mevcut kenti biraz daha rahat bıraksak, daha iyi olur” diye düşünce de belirmiyor değil.

O.Ç.- *Türk Kenti artık hem merkezde bir dönüşüm yaşıyor, hem de çeperini yeniden üretiyor, yayılmaya da devam ediyor. İkisi arasında belirgin bir ayrım yok, yani... Avrupa kentleri için yaptığınız git-gellere dayanan o net anlatım herhalde Türkiye kentleri için bugün tam anlamıyla geçerli değil. İki alanda da dinamik bir dönüşüm yaşıyoruz çünkü...*

B.G.- Batı kentinde, özellikle Avrupa kentinde neredeyse 200 yıldır çekirdek alanda dönüşüm çok sürmemiş. Oldu tabii, ama sınırlı oldu.

Türkiye'deki dönüşümde 1960'a kadar yapılan neredeyse bütün binalar yıkıldı. Halbuki, Batıda hala Haussmann döneminde binalar var.

Onun için dediğim şu: Plancılar ve planlama... Hani siyasetçileri hep suçluyoruz ama onlara suç yıkarak kendimizi temize kavuşturamayız. “Efendim, ne yapalım plan yapıyoruz, uygulanmıyor”. Benim gençliğimde hep bu denilirdi. Bakıyorum, uygulanıyor, uygulanmayan yer nedir? Gecekondu alanları... O zaten plansız büyüyor, o başka bir şey. Ama, bugün ürettiğimiz bütün düzenli konut olan yerde, düzenli imarlı bölgeleri biz ürettik, başkası üretmedi. Onun için burada ille de siyasetçiye kızmayalım. Onlar bizi fazla yoğunluğa yöneltti. Yoğunluk da bir tasarım meselesidir. Sen baştan o yoğunluğu kavrayıp tasarım yapabilirsin, New York ya da Hong Kong gibi... Sonra ağzını açıp bakmazsın. Yani, önde koşmayı beceremedik. Önde koşarken de kafamızda bir romantik kent vardı; böyle 2-3 katlı evcikler olacak, mini mini perdeleri olacak. Bugün gazete ilanlarında gördüğüm kentler şimdiye kadar gördüğümüzden de daha yoğun kentler olacak. Bununla uğraşmayı ve bunu tasarlamayı öğrenmek zorundayız, bunu inkar ederek hiçbir yere varamayız.

Ben arkadaşlarıma bir sürü slayt da gösteriyorum, Singapur buradan yoğundur, Roma buradan yoğundur, Viyana buradan yoğundur... Ama yoğunlukla hepsi başka türlü baş etmiş. Avrupa yoğunlukla baş ederken, dikdörtgen değil, kareye faydasını kullanmış, yol genişliklerini geniş tutmuş. Singapur yoğunlukla mücadele ederken, metroya ağırlık vermiş, arabayı o kadar teşvik etmemiş ya da Hong Kong...



Resim 2: Singapur: Merkez dokusu (Kaynak: Günay kişisel belgelemi,1999)

... her kent
kendinde
birşeyler
yapacaktır.
Eğer bun-
lara karşı
çıkacak
arkadaşlar
varsa lütfen
Che Gue-
vara olsun-
lar o zaman,
namuslu
olsunlar.
Eğer bu
olacak ise,
“ben karşı
çıktım ama
oldu” diye-
mezsiniz,
hazırlayın...

PLANLAMA
2005/3

Dolayısıyla, bu tür stratejileri kim geliştirecek? Biz geliştirip üst yönetime sunacağız. Ama hepimiz imarcıyız. Hepimiz imar planı nasıl yapılır, parselasyon planı ne eder... Bu süreçse, bunu yapmak için bize ihtiyaç yok.

Şimdi tabii bizim camiamızın bir bölümünün (ben dahil) bilinçaltımızda bir muhafazakar taraf var. ‘Tutucu’ demeyeyim de ‘muhafazakar’ diyeyim... Bu muhafazakarlık birbirimizden korktuğumuz için de oluşabilir diye düşünüyorum. Yurtdışında başarılı olabilen birçok mimarımız, inşaat şirketimiz yurtiçinde nedense yaptıkları her işte eleştiriliyorlar; ben de eleştiriliyorum. Bazı şeyleri çok da kolay kabul edemiyorum, ama bazı şeylerde de çok da şikayetçi değilim. Mesela, yoğunluktan korkmuyorum, onu çok net söyleyeyim. Yoğunluğun yapıldığı yerin neresi olduğu önemli.

Örneğin, Gökkafe’ye karşı çıktım, karşı yazı da yazdım, haklıyım. Çünkü orada bağlam yanlış. Ama, Maslak’ta yapılan yapılara karşı değilim. Bir metropoliten alan, böyle bir yeri üretecektir, bizim görevimiz orayı hazırlamaktır; net... “Boğaziçi”nden bakınca o görünüyor muş” tutuculuğuna katılmıyorum. Bizim oradaki problemimiz, eğer oranın istihdamını, yani yapısını, nüfusunu, ulaşım sistemini kurgulayamamışsak suçluyuz. Bu, tecahülü arif yani bilip de bilmezlikten gelmedir diye düşünüyorum.

Son dönem örneklerine geleyim: Galataport meselesinde meslektaşlarım gibi düşünmüyorum. Galataport’taki projeyi biliyorum ve onaylıyorum. Çok net, yani buna kim ne derse desin. Yok efendim, “vapurlar İstanbul’un görüntüsünü bozmuş” söylemine de katılmıyorum. Vapur... Kıyı karanın uzantısı mı denizin uzantısı mı?... Bence denizin uzantısı. Yani, vapuru sevmiyorsak, işte oradan bakıp kahve içmeyi vapura satıyorsak, ben bunda yokum. Keşke ben de bir vapurla, öyle bir vapurla İstanbul’a gelip gitsem. Öyle imajlar çiziyorlar ki, vapurlar koyuyorlar apartman gibi. Vapur sabit değildir, vapur gider gelir.

Dolayısıyla, o projede kime verildiği benim problemim değil, Yahudi’ye mi verilmiş, o benim problemim değil. Ama, orada öyle bir projeyi benimsemişimi söylüyorum. Çok açık bir şekilde. Ama ne bileyim birisi tutup da Dolmabahçe Sarayı’nı yıkmaya kalkarsa, bunu benimsemek mümkün değildir, absürddür zaten bu. Dolayısıyla, her kent kendinde bir şeyler yapacaktır. Eğer bir talep varsa İstanbul’da... Yani işte gayrimenkul ortaklıklar kuruluyor... Eğer bunlara karşı çıkacak

arkadaşlar varsa lütfen Che Guevara olsunlar o zaman, namuslu olsunlar. Eğer bu olacak ise, “ben karşı çıktım ama oldu” diyemezsiniz, hazırlayın. Gidip de İstanbul Belediye Başkanı hazırlamasın, siz hazırlayın bu kentin bilmem nesini. İmajlar konuluyor, işte Haydarpaşa’da... Bilmiyorum Haydarpaşa’daki imajlar nedir, ne değildir? Ama ben Singapur örneğini en başta niçin verdim? Bir Çin mahallesi ile bir gökdelenler dünyasını bir araya getirmiş, mahirane bir şekilde bir araya getirmiş. Gidince hepimiz orada ağzımızı açıp bakıyoruz, buraya gelince karşı çıkıyoruz. Niye karşı çıktığımızı iyi bilmemiz lazım.

Şimdi, bir de hep İstanbul’dan söz ediyoruz, niçin? Oysa ben Ankara’lıyım, Ankara’dan söz etmem lazım, İstanbul’lu dostlarım belki bana kızabilirler. Hani, Ankara’da ben bozkırdıyım, bozkırda bir yeşil üretiyorum. Bu şehre ne yapsam, bir yeşil üretiyorum. İstanbul öyle değil, haklılar. İstanbul yeşili tüketen bir kent. Ama, bunu nasıl tüketecek? İstanbul’a pasaportla giriş... Bu tür şeylere de inanmıyorum. İstanbul’da dönüşümler olacaktır, buna İstanbullular karar verirler, bunları da plancılar hazırlar diye düşünüyorum.

Bütün dünyanın gayrimenkul sistemleri İstanbul’a odaklanıyor, Hilton Oteli’nden beri biz de “hep bunlar olmasın” diyoruz. Ne olsun? Yani, İstanbul 50’lerdeki gibi kalsın mı? Yani, “Münir Nurettin Selçuk’un rüyaları gibi mi dursun İstanbul?” sorusunun yanıtını ben Ankara’dan vermeyeyim, İstanbul’lular versin. Bu açıdan, kent bir sermayenin yoğunlaşmasıdır. Bunu ilk Harvey de söylememiştir; bunu ben naçizane yüksek lisans tezimde de söylememiştim. Tabii ki bir kentsel mekan sermaye, emek ve kentsel arazi üçlüsünden oluşur. Bunlar hareket ederler, bir yerlere giderler, bir yerlere gelirler ve kentsel mekan ürer. Biz bunda ne kadar hakim olabiliyorsak, ne kadar seçenekler üretebiliyorsak... Sadece karşı çıkmaya inanmıyorum. İlle de birinin para vermesi gerekmiyor seçenek üretilmesi için. Eğer siz idealistseniz, para almadan da seçenek üretmeyi öğrenmek zorundasınız. Hem planlama camiası, hem mimarlık camiası... Ama idealizm o işte; gerçeklik başka olabilir, idealizm başka. Eğer burada bir araya gelip, seçenekler, düşünceler üretip... Ama bunu böyle lütfen grafik tasarım değil... Akıllı, uslu üst yönetimlere sunulacak önermelerden bahsediyorum. Ben artık yorulmuş, böyle de çok iş yaptım. Ama gençler bu yolda düşünüp, yaparlarsa sevinirim.

O.Ç.- Özellikle son yıllarda birçok farklı ülkede proje deneyimleriniz oldu. Bunlar masabaşı projeleri de değildi; birebir deneyimlediniz proje alanlarını, bulundukları kentleri... Bu anlamda, kafanızda gelişmiş kuzey ve gelişmekte olan güney şehirciliği ekseninde ne tür ayırım noktaları oluştu? Batı ve Doğu karşılaştırmasını çok net yapabiliyor musunuz?

B.G.- Batının çekirdek alanları 19. Yüzyılda oluşmuş, yani mülkiyet yapısı, imar hakları, kamusal mekanı geçen yüzyıl oluşmuş, bu yüzyılın ilk yarısı o kentlerin çepere yayıldığı dönemdir. Dolayısıyla, kor zaten tasarlanmış ve biz gidince ona bakıp hayran kalıyoruz. Ben bir yere gittiğim zaman, herkesin gittiği yere gitmiyorum, kimse-nin bilmediği yere gidip resim çekiyorum. Hatta hanım kızar, o kentin pis yerlerine gidiyorum, çeperine gidiyorum, orada da kötü yerler var. Çeperini tartıştığımız altkentler kötü dendi, İngiliz yeni kentleri sıkıcı dendi. Ama bildiğimiz merkez dokusu korundu. Dolayısıyla, o alanlarda bir problem yok batının. Bugün onu canlandırdılar, onu yeniden düşündüler ve herkes gidiyor ağzı açık kalıyor. Doğudan ne kastettiğimiz önemli, çünkü biz de doğuyuz. Bizim kentimiz kurgulanırken böyle kurgulanmadı. Ankara kurgulanırken 2 katlı villalar olarak kurgulandı, 50 yıl sonunda kent yetemez hale geliyor ve o kurguladığınız yerin üstüne imar hakkını yığıyorsunuz, baştan bir kere bunun kaliteli olması çok kolay değil. Çünkü, oyun planı yok, o planı yapan bir iki toplum gördüm. Birisi Singapur. Çinlilerden kalan kimi dokuları almış, yığmış, kimisini birlikte yaşıyor. Dubai'yi gördüm, bunlar son dönemin önemli kentleri, çünkü sıfırdan ortaya çıkmış. Bu olayı paradan çok zihniyete bağlıyorum. Oradaki adam Çin mahallesini de nasıl yaşıtırım diye düşünüyor ve koskoca binaların yanında iki katlı Çin evleri durabiliyor. Dubai'de çölün ortasında gökdelenler grubu yaratıyor, bu bilerek yapılmış bir eylem bana göre.

Herk kent dünya pazarında kendini var etmenin yolunu arıyor. Dubai 1950'li yıllarda ('creek' adı zaten, 'creek' dere demek) varla yok arası bir su görüntüsü var, yani seyrü sefare uygun değil. Ama, Dubai 'creek'i kazmış, liman yapmış. Ben artık denizi doldurmaktan çok kazmayı seviyorum. Şimdi bunu Türkiye'de yapsan, bunun yanına şehir yapamazsınız, Kıyı Kanunu bunu size yasaklar. Halbuki müthiş akıllıca ve bugün

Dubai varlığını buna bağlıyor. Başka hiçbir şey değil, petrol geliri yok, şusu yok, busu yok. Bir, havaalanı yapıyorsunuz, göbek; iki bu 'creek'i kazıyorsunuz, üç serbest liman yapıyorsunuz: Dubai bu. Bu, hani şimdi geliyor İstanbul'a da yatırım yapacak Şeyh Maktum var ya, bu aile yapmış Dubai'yi. Siz bu adamı doğru yönlendirebilirsiniz, yanlış yönlendirebilirsiniz. O sizin probleminizdir, o şeyhin değil.

Dubai'nin Uzakdoğu'daki temsilcisi Singapur. Hong Kong daha farklı. Singapur ne yapmış? Bir İngiliz kurmuş Singapur'u, bir sömürge. Onu da son elli yıl içinde var eden bir Koreli, Lee Cam Kek. Dünyanın en büyük limanını oraya kurdurmuş, dünyanın en iyi havaalanlarından birini getirmiş ve de dünyanın en iyi serbest pazarlarından birini... Fakat aynı şey. Hani, küreselleşme, yeni kent falan deniyor ya, bu iki kenti anlamadan küreselleşme anlaşılamaz.

Bunların ikisinde de planlama var. Bizim hepimizin hayalindeki planlama var. Bu kadar denetlenen mekan iki tane görmedim. Her şey denetim altında, her şeyde plancılar en öndeler. Plancının üst yönetimle ilişkisi çok iyi. Çin Mahallesi'yle Kenzo Tange'nin Kulesi yan yana. Kenzo Tange, yani ciddi bir isim... Ve de belki şu anda yapıyor olsaydı bunlar homurdanırdık, ama bunlar gökten zembille inmediler. Şimdi bu ikisi öyle bir yarışma alanı oluşturdular ki, bu benim gözlediğim, birçok kent bunlarla yarışmaya girdi. Singapur'la yarışan Kuala Lumpur'u biliyorum, Bangkok'u biliyorum. Cakarta hatta ki inanın bana Cakarta'daki gökdelenler İstanbul'da yok, yani, oradaki sermaye birikimi.

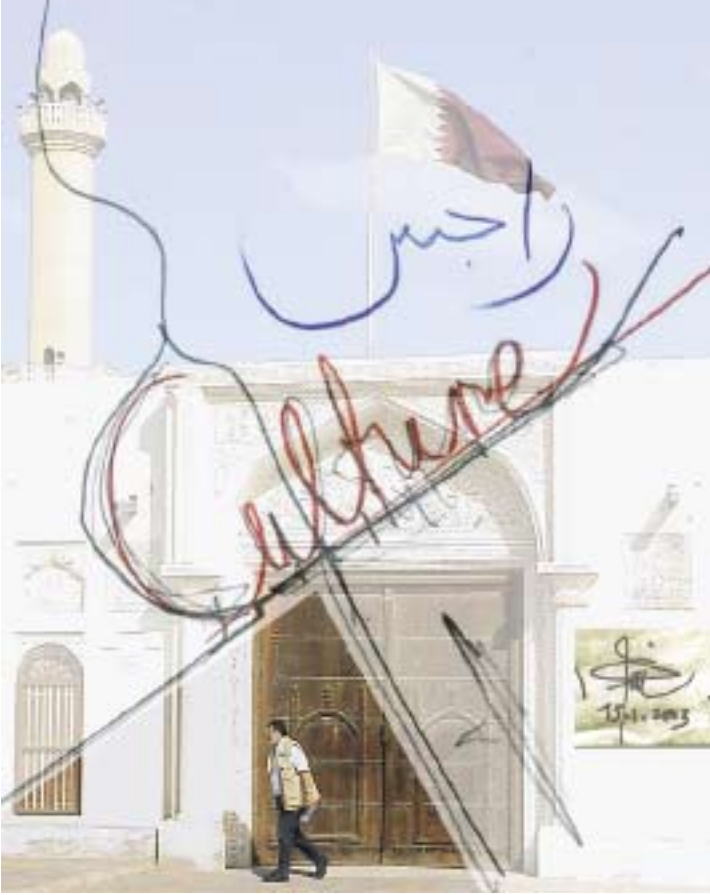
O.Ç.- Bundan iki yıl önce Katar'ın Doha kentinde gerçekleştirilmesi öngörülen projeleri yönlendirecek bir strateji planı ve tasarım kılavuzu çalışmanız vardı. Rahmetli Raci Hoca ile birlikte... Buradaki deneyiminizi aktarabilir misiniz?

B.G.- Az önce sözünü ettiğim yarışmanın Orta-doğu'daki dışavurumlarından birisi de Doha. Arap Körfezi'nin çıkışındalar: Doha, Abu-Dabi ve Dubai. Dubai bunlardan en önde gideni ve de dünyanın en iyi iki havayolu şirketinden birisi Emirates, Dubai merkezli; öbürü Singapur Airline, Singapur merkezli. Bunlarla yarışacaksınız ciddi bir hava sistemi kurmanız lazım. Ben ilk Doha'ya tesadüfen 1995 yılında gittim. Dubai'de bir konferans vardı, İstanbul HABİTAT'I öncesi

bir konferans. Yiğit Gülöksüz hocam beni uygun bulmuş. “Gider misin?” dedi “gözlemci olarak...”, “giderim” dedim. Acente de bana “Hocam, sizi Doha’da bir gün kaldırayım” dedi, “Allah Allah bu neymiş?” dedim; kaldım bir gece orada. İlk gidişimde havaalanı döküntüydü. ‘Free-shop’ta da içki yoktu. Ama, şehrin içinde o zaman farkına varamadığım bir korniş alanı (kordon) o zaman. Daha ilginç bir kent. Bedevilerden kalan Doha’nın önündeki deniz dolduruluyor ve Doha orada inşa ediliyor. Bunu Türkiye’de yapamazsınız, yani Doha diye bir kent olmaz... Doha ise, doldurarak bir kent üretmiş, ama biz bu modelleri tartışmıyoruz. Bir kıyı yasası var tutturmuşuz tutuculuğun dik alasıdır. Bunu kıyı yasasına göre yapamazsın, iki modeli de uygulayamazsın. Doha bir korniş üretmiş, yani İzmir kordonu gibi, ama biraz kapalı. Bu kordona o zaman da dikkat etmişim detayları çok güzeldi, yani denizle birleştiği yer çok güzel.

Sermaye eski feodal ilişkileri bozmuyor, bunu bozmamak için önündeki denizi dolduruyor ve de denizin olduğu yerde bir bulvar, bir korniş, (korniş kıyı boyu yürüme yolu diyelim, kordon diyeyim İzmir’deki...) ve de onun arkasında kamu yapılarından oluşan bir mekan. Bunun hepsinin bittiği yerde de bir Sheriton var. Sonra sıkıldım, gittim Dubai’ye... Kader beni 2003 yılında rahmetli Raci’yle birlikte bir daha Doha’ya gönderdi. Konu şuydu: oradaki şeyh alanın yeniden düzenlenmesini istiyor, Ağa Han burada örgütlü arabulucu rolü oynuyor. Bu nasıl ele alınır? Bunu bize Ağa Hancılar söyledikleri zaman, kafalarında basit bir mimari program var. Biz bir mimari program geliştireceğiz. Halbuki, biz onlara bir şehirselleşme programı verdik.

Raci’yi rahmetle anacağım, sonuna kadar var olamadı bu projede. Ve de bir tasarım şartnamesi hazırlayacağız, bu tasarım şartnamesine bağlı olarak tasarım ekipleri çağrılacak ve proje üretecekler, model bu. Bazı talepleri var, ama bunu tam formüle edemiyorlar ve de biz oraya ilk gittiğimizde, bir de bir tepkiyle karşılaştık. Oradaki planlılar bize bilgi vermiyorlar, kıskançlık yapıyorlar... Neyse, biz Ağa Han tarafından da çok beğenilen bir tasarım şartnamesi hazırladık. Ama bu bir program değil; bu aslında kentin orayla olan ilişkisini yeniden kurgulamaya çalışan ve kenti tarif eden bir program. Şeyh şunu demiş bildiğim kadarıyla: “Şimdi şehrimi anladım” demiş. Bize o basit görünen analizimize göre ertesi gün onlara onların şehrinin anlattığı, şöyle bir dolaştık; o da bizim uzmanlığımız. Kenti kavradık, zenginler ne yapıyor, fakir ne yapıyor, devlet nedir, neler yapmak istiyor gibisinden... Ve de bu çalışmaya göre Zaha Hadid, Jean Nouvel, Patrick Berger, Martha Schwartz, Kamel Louafi bir de Diella Haddad olmak üzere altı grup proje göndermiş sonrasında. Örneğin, Frank Gehry “ben o paraya o işi yapmam” demiş; bunlara 50 bin dolar verdiklerini biliyorum, o 500 binden aşağı taksimetre çalıştırmıyor... Orada da o büyük mimarların içyüzünü de gördük. Yani, biz onları hep ürünleriyle tanıyoruz, onların ne müthiş tüccarlar olduklarını, kimlerle nasıl içli dışlı olduklarını orada gördüm.



Resim 3: Raci Bademli’nin Doha’ya gitmeden önce yapmış olduğu ‘korniş’ eskizi. (Kompozisyon: Baykan Günay)

Jüriye Harvard'ın Dekanı Peter Rowe, Jay Chat-terjee ve de Hashim Sarkis gelmişlerdi. Tek tek sunuldu projeler, ilginç bir sunuştu. İki gün bunlar dinlendi, sonra ne oldu bilmiyorum? Bu biraz da bir fikir yarışması gibi düşünüldü. Bence üç tanesi çok iyiydi, öbür üç tanesi buradan herhangi biri daha iyisini yapardı diye düşünüyorum. Martha Shwartz ve Jean Nouvel'in sunuşları çok profesyoneldi. Zaha Hadid kendisi gelmedi, yerine iki kişi göndermişti. Onun derdi çarpıcı formlar... Ben orada Martha Shwartz'ın yaklaşımını çok zengin buldum.

Benim için çok hoş bir deneyim oldu. Ama şunu söyleyeyim: bu gidişimde havaalanında içki satılıyordu, yalnız içki içeri gönderilmiyordu. Süha içkileri bize götürüyormuş, almamışlar içeri. Çıkarken rahmetli "ben onları alırım, bana bak" dedi, "polis içeri atarsa bırakırız" dedik; on dakika sonra geldi, gümrükçüden koparmış... Televizyonları izleyenler şuna dikkat etsinler: Katar Havayolları müthiş bir atılım yaptı. CNN'de sürekli reklamları çıkıyor. Ben son bir yere giderken, Ankara'ya Katar Havayolları inmişti. Halbuki ben 1995'te Katar Havayolları'na bindiğimde, Amman'a kadar beş kişiydik. Amman'da biraz doldu, dönüşte de Amman'a kadar doluydu. Amman'da onlar bir indi, bir baktım, aynı beş kişi İstanbul'a koca uçakla dönmüştük.

Uzgörü bu... Ulusal hava yolunu öldürme uzgörü değildir. Yani, akıllı adamlar planlama yapıyorlar,



Resim 4: "Doha Korniş'i İçin Tasarım Şartnamesi" (2003)

bir... Ölmemiştir planlama, herkese söylüyorum. Uzgörülerini sağlam koyuyorlar iki... Ama biz?... Ya tutuculuğumuzdan... Bunu beceremiyor, yapamıyoruz, hepimiz suçluyuz. Yani, bütün suç siyasetçilere, işte rantiyecilere, şuydu, buydu, kara paraydı buna atarak mekan üretilmiyor; ona inanıyorum.

Uzgörü
bu... Ulusal
hava yolunu
öldürme
uzgörü
değildir.
Yani, akıllı
adamlar
planlama
yapıyorlar.
Ölmemiştir
planlama,
herkese
söylüyö-
rum...



Resim 5: "Doha Corniche" tasarım yarışmasına Martha Shwartz (solda) ve Zaha Hadid'in teslim etmiş oldukları projeler (Kaynak: yarışma sunumları, 2003)